

Joanna Kuźmicka-Sulikowska

dr hab.

Uniwersytet Wrocławski

joanna.kuzmicka-sulikowska@uwr.edu.pl

Popelnienie przestępstwa jako przyczyna niegodności dziedziczenia w polskim prawie spadkowym

1. Znaczenie prawne instytucji niegodności dziedziczenia. Wobec naturalnej nieuchronności śmierci system prawny musi przewidywać rozwiązania dotyczące stosunków prawnych, których stroną jest osoba fizyczna. Jednym z takich podstawowych mechanizmów jest dziedziczenie regulujące przechodzenie określonych praw i obowiązków zmarłego na jego następców prawnych. Bez trudu można jednak przywołać na myśl sytuacje, w których dopuszczenie określonej osoby do dziedziczenia po kimś innym godziłoby w poczucie sprawiedliwości, kłóciłoby się z moralnością i etyką, np. kiedy dana osoba zamordowała spadkodawcę. W powszechnym odczuciu nie powinna ona otrzymywać w wyniku śmierci spadkodawcy żadnej korzyści majątkowej, aby nie dopuścić do tego, by czerpała korzyści z wyrządzonego przez nią zła¹. W ramach polskiego kodeksu cywilnego² jako czyny uzasadniające orzeczenie o niegodności dziedziczenia przez spadkobiercę zakwalifikowano jego określone czyny skierowane przeciwko spadkodawcy, jego swobo-

¹ R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998, s. 57-58.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 459), powoływana też dalej skrótowo jako k.c.

dzie testowania bądź testamentowi, a konkretnie przypadki, kiedy spadkobierca: dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy albo podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu, bądź w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności, a także sytuacje, gdy spadkobierca umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego (art. 928 § 1 k.c.). Sformułowanie takiego a nie innego katalogu podstaw do uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia budzi oczywiście liczne kontrowersje, zwłaszcza jeśli zważyć, że wyliczenie to traktowane jest jako enumeratywne³, a sformułowania ustawy opisujące poszczególne przyczyny niegodności poddawane są ścisłej interpretacji⁴. W wyniku tego nieraz można mieć odczucie, że nie jest to instytucja ukształtowana co końca sprawiedliwie i zgodnie z oczekiwaniami społecznymi, bowiem liczne rażąco niemoralne zachowania spadkobiercy, choćby w powszechnym odczuciu powinny dyskwalifikować go z kręgu spadkobierców po danym spadkodawcy (jak np. dopuszczenie się przez tego spadkobiercę umyślnego ciężkiego przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu osoby bliskiej dla spadkodawcy), nie mogą stanowić podstawy orzeczenia sądu o niegodności dziedziczenia przez takiego spadkobiercę, a to dlatego, że nie mieszczą się w katalogu przyczyn tej niegodności ustanowionym w art. 928 § 1 k.c. Z uwagi na radykalne skutki, jakie niesie ze sobą uznanie danej osoby za niegodną dziedziczenia, nie dopuszcza się bowiem możliwości orzekania o tej niegodności w razie dopuszczenia się przez daną osobę nawet czynów wysoce niemoralnych i sprzecznych z zasadami współżycia społecznego, jednak niewymienionych w powołanym przepisie⁵. Co więcej, odrzuca się nawet możliwość stosowania art. 928 § 1 k.c. w drodze analogii do sytuacji i zdarzeń istotnie podobnych do tych, które zostały *expressis verbis* wskazane w tym unormowaniu⁶. Uzasadnia się to między innymi radykalnością skutków, jakie wiążą się z uznaniem danej osoby przez sąd za niegodną dziedziczenia. Nie dość, że zostaje ona wyłączona od dziedziczenia po określonym spadkodawcy (art. 928 § 2 k.c.), to także

³ J. S. Piąkowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] *System Prawa Prywatnego, t. 10, Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015, s. 177; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz do artykułów 450-1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1026.

⁴ A. Szpunar, *Z problematyki niegodności dziedziczenia*, «Nowe Prawo» 1981, nr 2, s. 22; H. Witczak, *Przyczyny niegodności dziedziczenia (uwagi dotyczące art. 928 § 1 KC)*, «Studia Prawnicze KUL» 2008, nr 1, s. 83.

⁵ E. Niezbecka, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, t. IV, Spadki*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012, s. 54; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2005, s. 44; J. S. Piąkowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] *System Prawa Prywatnego, t. 10, Prawo spadkowe...*, s. 177; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 24.4.2013 r., VI ACa 1559/12, Legalis nr 1091779.

⁶ E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki...*, s. 44; A. Szpunar, *Z problematyki niegodności...*, s. 22; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz do artykułów 450-1088...*, s. 1026; M. Hałgas, *Ukrycie testamentu jako przesłanka niegodności dziedziczenia*, «Przegląd Sądowy» 2007, nr 11-12, s. 34. Dawniej odmiennie: J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 69.

traci uprawnienie do żądania po nim zachowku (art. 991 § 1 k.c.), nie może otrzymać sporządzonego przez testatora na jej rzecz zapisu zwykłego (art. 972 k.c.) i windykacyjnego (art. 981⁵ k.c.); sporne jest natomiast, czy utrzymuje się wtedy jej uprawnienie wynikające z poczynionego na jej rzecz w testamencie polecenia⁷, a także to, czy przechodzą wówczas na nią prawa niepodlegające dziedziczeniu, lecz przechodzące na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami⁸.

Nie umniejsza to jednak faktu, że na bazie krytycznej oceny obecnie obowiązującej regulacji dotyczącej przesłanek niegodności dziedziczenia zgłaszane są rozmaite postulaty *de lege ferenda* w odniesieniu do ukształtowania tych przesłanek. Zresztą, wobec sposobu ich sformułowania *de lege lata*, zwłaszcza z uwagi na operowanie w nich przez ustawodawcę pojęciami niedookreślonymi, niezdefiniowanymi ustawowo, powstają rozmaite wątpliwości co do kwalifikowania różnych stanów faktycznych jako uzasadniających orzeczenie o niegodności dziedziczenia. W tym kontekście jako szczególnie ciekawe jawią się tego typu problemy interpretacyjne pojawiające się w kontekście przyczyny niegodności dziedziczenia wskazanej w art. 928 § 1 pkt 1 k.c., tj. sytuacji, w której spadkobierca dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy. Dlatego też naszkicowanej problematyce poświęcone zostaną dalsze szczegółowe rozważania w tym artykule.

2. Umyślne ciężkie przestępstwo. W ramach analizowanej przyczyny niegodności dziedziczenia ustawodawca wskazuje na to, że niegodność taka wchodzi w grę w razie dopuszczenia się przez spadkobiercę «umyślnego ciężkiego przestępstwa». Problem jednak w tym, że żadne z tych określeń nie zostało w kodeksie cywilnym zdefiniowane. Nie powinno to zresztą stanowić zarzutu, zwłaszcza jeśli chodzi o pojęcie przestępstwa, bowiem z uwagi na regulowane zagadnienia jest to zdecydowanie materia przynależna do kodeksu karnego⁹, a nie cywilnego. W związku z

⁷ Według części autorów osoba niegodna nie może otrzymać korzyści wynikającej dla niej z polecenia testamentowego (J. S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe...*, s. 194), według innych jednak żaden obowiązujący przepis nie stanowi źródła takiego zakazu (M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz. Art. 450-1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, s. 1476), choć *de lege ferenda* jego wprowadzenie wydaje się jak najbardziej uzasadnione, a nawet, jak się wydaje, w imię realizacji względów słusznosciowych i celowościowych możnaby, mimo braku wyraźnej regulacji normatywnej w tym względzie, przychylić się do pierwszego zapatrywania (w drodze analogii legis).

⁸ Obecnie brak bowiem wyraźnych podstaw normatywnych do stosowania w takich przypadkach przepisów o niegodności dziedziczenia, co zazwyczaj postrzegane jest jako mankament obowiązującej regulacji. Niemniej wydaje się, że chodzi tu o sytuacje istotnie podobne do dziedziczenia i te same względy przemawiają za stosowaniem do nich w drodze analogii legis przepisów o dziedziczeniu, jak bowiem np. wyjaśnić to, że zabójca spadkodawcy nie otrzyma po nim spadku, ale wypłatę z jego rachunku bankowego już tak (jeśli wcześniej za życia spadkodawca zastrzegł taką dyspozycję środkami z jego rachunku bankowego w drodze dyspozycji wkładem na wypadek śmierci na podstawie art. 56 ust. 1 ustawy z dnia 29.8.1997 r. – Prawo bankowe, tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 85).

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), powoływana dalej jako k.k.

tym w poszukiwaniu normatywnego doprecyzowania tego pojęcia w naturalny sposób uwaga kieruje się do kodeksu karnego, w którego art. 7 ustawodawca zawarł definicję legalną przestępstwa, wskazując, że jest nim zbrodnia albo wykroczenie, przy czym jako zbrodnię zakwalifikował czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 lub surowszą (art. 7 § 2 k.k.), natomiast za występki uznał czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc (art. 7 § 3 k.k.). Wobec obowiązywania tej definicji legalnej pojęcia przestępstwa, w imię dążenia do spójności wewnątrz systemu polskiego prawa, a także z uwagi na wspomnianą naturalną przynależność tej kwestii do materii prawa karnego, należy opowiedzieć się za stosowaniem przytoczonej definicji przestępstwa zawartej w kodeksie karnym do oceny, czy doszło do popełnienia przestępstwa, prawnie relewantnej na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 k.c.¹⁰. Implikuje to zarazem odrzucenie zgłoszonej onegdaj koncepcji autonomicznego interpretowania pojęcia przestępstwa na potrzeby regulacji kodeksu cywilnego, które się do niego odwołują¹¹. Z identycznych przyczyn uznać należy, że w braku zdefiniowania w kodeksie cywilnym pojęcia umyślności (popełnienia przestępstwa), przy dokonywaniu interpretacji art. 928 § 1 pkt 1 k.c. posługującego się tym pojęciem, także sięgnąć należy w tym zakresie do kodeksu karnego, którego normy stanowią, że zbrodnia może być popełniona tylko umyślnie, a występki umyślnie lub – jeśli ustawa tak stanowi – także nieumyślnie (art. 8 k.k.), a przy tym z umyślnym popełnieniem czynu zabronionego mamy do czynienia wtedy, gdy sprawca ma zamiar jego popełnienia, tj. chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi (art. 9 § 1 k.k.). Z unormowań kodeksu karnego nie da się już jednak zaczerpnąć, jeśli chodzi o trzeci z elementów, opisu czynu wskazanego w art. 928 § 1 pkt 1 k.c., tj. jeśli chodzi o to, że przestępstwo ma być «ciężkie», bowiem takiej kategorii kodeks karny nie przewiduje (ani nie czyni tego żadna inna ustawa). W związku z tym przyjąć należy, że dokonanie oceny, czy dane przestępstwo można zakwalifikować jako ciężkie, pozostaje sądowi orzekającemu w procesie o uznanie spadkobiercy za niegodnego, który musi rozważyć za każdym razem okoliczności konkretnego przypadku¹². Niemniej studium orzecznictwa sądowego w tej materii po-

¹⁰ Tak m.in. M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz do artykułów 450-1088...*, s. 1027.

¹¹ Z propozycją taką wystąpił A. Kozaczka, *Z zagadnień niegodności dziedziczenia w polskim prawie spadkowym*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, red. W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek, Kraków-Warszawa 1964, s. 146.

¹² Według aktualnie obowiązujących regulacji prawnych o uznaniu spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia orzeka sąd (art. 928 k.c.), w procesie zainicjowanym wniesieniem powództwa przez osobę mającą w tym interes, przy czym możliwość wystąpienia z takim pozwem jest limitowana czasowo (zgodnie z art. 929 k.c. jest na to rok od dnia, w którym mający interes w wystąpieniu z takim powództwem, dowiedział się o przyczynie niegodności danego spadkobiercy, nie później jednak niż trzy lata od otwarcia spadku).

zwala na wysnucie w tym zakresie kilku tez o ogólniejszym charakterze. W tym kontekście przede wszystkim zauważyć należy, że zazwyczaj jako takie ciężkie przestępstwo kwalifikuje się zbrodnię¹³, nie brak jednak głosów, iż taka kwalifikacja nie powinna odbywać się w sposób bezrefleksyjny, bowiem można wskazać takie wyjątkowe sytuacje, w których, pomimo że spadkobierca dopuścił się zbrodni przeciwko spadkodawcy, to jednak nastąpi to w takich okolicznościach, iż nie będzie zasadne uznawanie tego za przestępstwo ciężkie uzasadniające orzeczenie o niegodności dziedziczenia przez tego spadkobiercę. Jako takie szczególne sytuacje wskazuje się np. zabicie przez syna będącego spadkobiercą ojca – spadkodawcy maltretującego od lat rodzinę¹⁴. Powszechnie jest natomiast zapatrywanie, że jako ciężkie przestępstwo prawnie relewantne w kontekście art. 928 § 1 pkt 1 k.c. nieraz zakwalifikować można występki¹⁵. Nie ma tu jednak żadnego automatyzmu, a w każdym indywidualnym przypadku sąd powinien rozważyć wszystkie okoliczności sprawy decydując o tym, czy spadkobierca powinien być uznany za niegodnego dziedziczenia po danym spadkodawcy, wobec którego dopuścił się przestępstwa. W tej materii formułuje się więc co najwyżej pewne ogólne zalecenia co do tego, jakie okoliczności należy w tym kontekście postrzegać jako prawnie relewantne, wskazując np. na zasadność brania pod uwagę rodzaju przestępstwa, tego, czy sprawca działał okrutnie, czy nastąpiło szczególne nasilenie złej woli spadkobiercy, a jego poczynaniom towarzyszyła chęć poniżenia lub upokorzenia spadkodawcy w sposób szczególnie dla niego dotkliwy¹⁶. Wagę przypisuje się tu bowiem motywacji sprawcy, jego sposobowi działania, rozmiarowi wyrządzonej krzywdy i dolegliwości skutków dla pokrzywdzonego¹⁷, a jako szczególnie przemawiające za zasadnością zakwalifikowania danego przestępstwa jako ciężkiego w rozumieniu art. 928 § 1 pkt 1 k.c. uznaje się działanie spadkobiercy z dużym nasileniem złej woli¹⁸ i wskutek motywacji, która zasługuje na szczególne potępienie¹⁹. Na tym tle warto jednak zauważyć, że w niektórych aspektach pojawiają się skrajnie rozbieżne stanowiska jeśli chodzi o to, czy dana okoliczność powinna być prawnie rele-

¹³ Zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 28.10.2016 r., I ACa 747/16, Legalis nr 1546606.

¹⁴ E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2005, s. 45; C. P. Kłak, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 14 kwietnia 2000 r. I ACa 262/00*, «Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych» 2005, nr 9, s. 89.

¹⁵ E. Niezbecka, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, t. IV, Spadki*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012, s. 54; R.M. Paliwoda, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego-Izby Cywilnej z dnia 9 stycznia 2014 r., V CSK 109/13*, «Orzecznictwo Sądów Polskich» 2015, nr 4, s. 655; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 28.11.2014 r., I ACa 1191/14, Legalis nr 1213264; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 14.6.2000 r., I ACa 262/00, «Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych» 2002, nr 3, poz. 25.

¹⁶ M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz do artykułów 450-1088...*, s. 1028.

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 24.4.2013 r., VI ACa 1559/12, Legalis nr 1091779; R. M. Paliwoda, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego-Izby Cywilnej...*, s. 657.

¹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 28.11.2014 r., I ACa 1191/14, Legalis nr 1213264; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 24.4.2013 r., VI ACa 1559/12, Legalis nr 1091779.

¹⁹ C. P. Kłak, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku...*, s. 90.

wantna w rozważanym kontekście. Dzieje się tak przykładowo w przypadku oceny tego, czy i jakie znaczenie powinno się tu przypisywać wysokości zagrożenia karą danego czynu zabronionego w kodeksie karnym. Według jednych autorów bowiem niska górna granica ustawowego zagrożenia karą przewidziana w razie popełnienia danego przestępstwa powinna być traktowana jako okoliczność sprawiająca, że dany czyn nie będzie mógł stanowić przyczyny niegodności dziedziczenia przez spadkobiercę²⁰, podczas gdy według innych formułowanie tego typu kryteriów razi zbyt dużym formalizmem²¹. Przychylić należy się do tego ostatniego zapatrywania, jako zgodnego z tym, że ustawodawca wprowadzając jako przyczynę niegodności dziedziczenia popełnienie przez spadkobiercę «ciężkiego» przestępstwa, a przy tym nie definiując tego pojęcia, ewidentnie uczynił to celowo, po to, by nadać tej regulacji elastyczność i zostawić sądowi możliwość uwzględnienia okoliczności danego przypadku. Te ostatnie natomiast mogą w niektórych rozważanych sytuacjach przemawiać za tym, by czyn wprowadzając zagrożony nie najwyższą sankcją karną ocenić jako ciężki (np. z uwagi na motywację działania sprawcy czy szczególnie dotkliwe dla spadkodawcy następstwa, choćby psychicznej i emocjonalnej natury), a z kolei w innych wypadkach – czego przykłady wskazywano już powyżej – popełniony przez spadkobiercę czyn zabroniony choćby zagrożony i najwyższą sankcją znaną kodeksowi karnemu może z uwagi na tło i okoliczności jego popełnienia nie być ciężkim w rozumieniu art. 928 § 1 pkt 1 k.c.

Natomiast bez zastrzeżeń można zgodzić się z tym, że przestępstwem, którego popełnienie będzie prawnie relewantne na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 k.c. może być zarówno przestępstwo materialne (skutkowe), jak i formalne (bez skutkowe)²²; ustawodawca nie różnicuje bowiem z uwagi na ten aspekt oceny prawnej w kontekście tego przepisu.

3. Postaci stadialne i zjawiskowe przestępstwa. Pomimo, że w art. 928 § 1 pkt 1 k.c. jest mowa dosłownie o dopuszczeniu się przestępstwa przez spadkobiercę, to niemniej według powszechnie akceptowanego poglądu zastosowanie tego przepisu wchodzi w grę niezależnie od formy zjawiskowej lub stadialnej popełnienia umyślnego ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy, jaką da się przypisać spadkobiercy²³. W odniesieniu do tej pierwszej uznaje się więc, że przesłanka niegodności dziedziczenia statuowana w powołanym przepisie jest spełniona, jeżeli spadkobiercy może być przypisane sprawstwo indywidualne, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, podżeganie bądź pomocnictwo do takie-

²⁰ J. Wierciński, *O przestępstwie jako przyczynie niegodności dziedziczenia*, «Kwartalnik Prawa Prywatnego» 2010, z. 2, s. 568.

²¹ R. M. Paliwoda, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego-Izby Cywilnej...*, s. 657.

²² J. S. Piątkowski, H. Witczak, A. Kawalko, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe...*, s. 182; J. Haberko, R. Zawadzki, *Prawnospadkowe konsekwencje popełnienia przestępstwa*, «Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny» 2014, z. 1, s. 34.

²³ J. Haberko, R. Zawadzki, *Prawnospadkowe konsekwencje...*, s. 39.

go przestępstwa²⁴. Z kolei jeśli chodzi o formy stadialne popelnienia przestępstwa, to za prawnie relewantne uznaje się tutaj zarówno dokonanie przestępstwa (co dość oczywiste), lecz także usiłowanie i – wtedy gdy jest karalne – przygotowanie²⁵ (co niewątpliwie stanowi reminiscencję tego, że zgodnie z art. 7 § 2 k.k. przygotowanie do popelnienia czynu zabronionego jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi). Zapatrywanie to wydaje się być uzasadnione, pozwala bowiem na uwzględnienie różnych układów sytuacyjnych, jakie mogą zaistnieć na gruncie konkretnych stanów faktycznych, a nie jest mniej zasadne uznanie spadkobiercy za niegodnego tylko dlatego, że sam nie wykonał bezpośrednio czynności wykonawczej przestępstwa, lecz kierował jego dokonaniem lub je zlecił. Tym bardziej na tym tle dziwić może stanowisko wyrażane niekiedy na tle podstawy niegodności dziedziczenia sąsiadującej z omawianą, a mianowicie wskazanej w art. 928 § 1 pkt 2 k.c., w myśl której podstawę takiej niegodności stanowi sytuacja, w której spadkobierca podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności. Tu już bowiem część autorów zajmuje rygorystyczne stanowisko, w myśl którego niegodność dziedziczenia może wchodzić w grę tylko, jak czynu takiego dopuści się osobiście spadkobierca, a już nie jeśli zrobi to osoba trzecia za wiedzą i zgodą spadkobiercy²⁶. Takie zapatrywanie jawi się bowiem jako zbyt rygorystyczne i niezgodne ze sposobem wykładni przyjętym na tle art. 928 § 1 pkt 1 k.c. Ponadto prowadziłyby do ewidentnie niezgodnego z celem omawianej regulacji rezultatu, kiedy wystarczyłoby, by spadkobierca polecił komuś dokonanie którejś z czynności wymienionych w art. 928 § 1 pkt 2 k.c., i pomimo, że był jej inicjatorem, to nie mógłby zostać uznany za niegodnego dziedziczenia, bo nie on osobiście coś zrobił (np. nie on zniszczył testament spadkodawcy, lecz ktoś, komu polecił to zrobić). Takie sytuacje bowiem, kiedy osoba trzecia działa na prośbę lub polecenie spadkobiercy, dopuszczając się którejś z czynności stypizowanych w art. 928 § 1 pkt 2 k.c., zakwalifikować trzeba jako działanie spadkobiercy, dla którego ta bezpośrednio działająca osoba jest tylko «narzędziem» wykonania danej czynności (w tym jednak sensie rzeczywiście nie wystarczy do uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia w mojej ocenie, by ta osoba trzecia działała za wiedzą tego spadkobiercy, lecz musi to czynić także na jego prośbę lub wręcz z jego polecenia czy rozkazu). Zaproponowany tu sposób interpretacji uwzględniałby słusznie dominującą, opisaną powyżej, celowościową wykładnię art. 928 § 1 pkt 1 k.c. i pozwoliłby na osiągnięcie spójnej wykładni wszystkich przesłanek niegodności statuowanych w art. 928 § 1 k.c.

²⁴ J. S. Piąkowski, H. Witczak, A. Kawałko, [w:] *System Prawa Prywatnego, t. 10, Prawo spadkowe...*, s. 182; C. P. Kłak, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku...*, s. 84. Nieco odmienne zapatrywanie, kwalifikujące tu pomocnictwo jedynie wyjątkowo, wyraził: A. Szpunar, *Z problematyki niegodności...*, s. 24.

²⁵ M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz. Art. 450-1088...*, s. 1465; C. P. Kłak, *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku...*, s. 84.

²⁶ E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki...*, s. 46-47; H. Witczak, *Przyczyny niegodności dziedziczenia...*, s. 88.

4. Przestępstwo przeciwko spadkodawcy. W kontekście interpretacji postawionego w art. 928 § 1 pkt 1 k.c. wymogu, by przyczyną niegodności mogło być tylko przestępstwo popełnione przeciwko spadkodawcy, zdecydowanie przychylić należy się do poglądu, w myśl którego nie uzasadnia uznania spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia popełnienie przez niego przestępstwa skarbowego²⁷. Zapatrywanie takie znajduje bowiem przekonujące uzasadnienie w tym, że penalizacja tego typu czynów zabronionych ma na celu ochronę interesu finansowego Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i Unii Europejskiej²⁸, a nie interesów osoby fizycznej, a tylko po takiej dochodzi do dziedziczenia, a więc tylko w kontekście przestępstw mogących być potencjalnie skierowanymi przeciwko niej zasadne jest dokonywanie oceny, czy dopuszczając się ich spadkobierca spełnił przesłankę niegodności dziedziczenia.

Co za tym idzie, na pierwszy plan nasuwa się w rozważanym kontekście to, że jako przestępstwa popełnione przeciwko spadkodawcy, prawnie relewantne na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 k.c., wskazać należy przede wszystkim skierowane wobec niego przestępstwa przeciwko: życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej i obyczajności, rodzinie i opiece oraz czci i nietykalności cielesnej²⁹.

Niemniej jednak na tym tle warto zwrócić szczególną uwagę na nowe stanowisko judykatury w tej kwestii, w ramach którego stwierdzono, że sposób sformułowania art. 928 § 1 pkt 1 k.c. wcale nie wyłącza uznania za podstawę do orzeczenia o niegodności dziedziczenia przez spadkobiercę popełnienia przez niego przestępstwa przeciwko mieniu, o ile będzie ono umyślne i ciężkie, a przy tym godzi w spadkodawcę – a za takie w ocenie Sądu Najwyższego można uznać przestępstwo uderzające w podstawy egzystencji spadkodawcy, przykładowo polegające na spaleniu domu będącego centrum życiowym spadkodawcy czy kradzieży jego wózka inwalidzkiego, co skutkowało pozbawieniem spadkodawcy możliwości poruszania się³⁰. Takie zapatrywanie spotkało się z aprobatywnym przyjęciem w literaturze przedmiotu³¹, co więcej – niektórzy przedstawiciele doktryny uważają nawet, że należy pójść o krok dalej i jako prawnie relewantne na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 k.c. uznawać także te przestępstwa przeciwko mieniu, które są też jakoś skierowane przeciwko spadkodawcy, lecz niekoniecznie skutkują pozbawieniem

²⁷ M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz. Art. 450-1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, s. 1463.

²⁸ Zakres tej ochrony wynika ze sposobu sformułowania znamion czynów zabronionych w ustawie z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 2137 ze zm.).

²⁹ Tak np. J. Kremis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016, s. 1700; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki...*, s. 45. Przykładowo wskazać można, że w orzecznictwie sądowym jako podstawę do stwierdzenia niegodności dziedziczenia przez spadkobierczynię będącą żoną spadkodawcy uznano jej czyn polegający na psychicznym znęcaniu się nad spadkodawcą i złośliwym utrudnianiu mu kontaktów z jego małoletnim dzieckiem, co doprowadziło spadkodawcę do targnięcia się na swoje życie (wyrok Sądu Najwyższego z 23.3.2016 r., III CSK 80/15, Legalis nr 1442876).

³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z 9.1.2014 r., V CSK 109/13, Legalis 787082.

³¹ M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz. Art. 450-1088...*, s. 1463.

go podstaw egzystencji; jako przykłady wskazuje się tu rozbój, kradzież rozbójniczą, wymuszenie rozbójnicze czy oszustwo³². Nie może jednak ująć uwadze, że w orzecznictwie sądowym wyrażono także stanowisko diametralnie odmienne, odmawiając kwalifikowania jako podstawy orzeczenia o niegodności dziedziczenia przestępstw przeciwko mieniu, z powołaniem się na taką interpretację art. 928 § 1 pkt 1 k.c., w myśl której skoro jest w nim mowa o przestępstwie przeciwko spadkodawcy, to chodzi tu tylko o przestępstwa przeciwko osobie spadkodawcy³³. To ostatnie stanowisko wydaje się jednak niezasadnie nadmiernie rygorystycznie interpretować powołany przepis. W takim zapatrywaniu można się doszukiwać echa dominującego poglądu o wyjątkowym, surowym charakterze instytucji niegodności dziedziczenia i mającej jakoby z tego wynikać potrzebie ścisłej interpretacji wskazanych przez ustawodawcę przesłanek niegodności dziedziczenia. Nawet jednak jeśli i to wziąć pod uwagę, to nie wydaje się, by choćby ściśle rygorystycznie stosowana wykładnia językowa art. 928 § 1 pkt 1 k.c. zmuszała do przyjęcia wniosku, że w grę wchodzi tu tylko przestępstwa przeciwko osobie spadkodawcy. W przepisie tym jest bowiem mowa ogólnie o przestępstwie przeciwko spadkodawcy, a za takie może być uznane także przestępstwo skierowane przeciwko mieniu, jeśli na spadkodawcę negatywnie oddziałuje. Zasadne wydaje się tu być bowiem sięgnięcie do prawnokarnych kategorii głównego i ubocznego przedmiotu ochrony zakładanego w kontekście penalizacji danego czynu zabronionego, a na tym tle nie widać przeszkód ani normatywnych, ani racjonalnych ku temu, by jako wypełniające przesłankę niegodności dziedziczenia unormowaną w art. 928 § 1 pkt 1 k.c. uznać również przypadki dopuszczenia się przez spadkobiercę takich przestępstw, które bezpośrednio godzą w inne dobro, jak np. mienie, jednak przy okazji także i w osobę spadkodawcy, która stanowi wówczas uboczny przedmiot ochrony.

W tym kontekście wart uwagi jest pogląd, w ramach którego proponuje się posiłkowe posłużenie się przy interpretacji powołanego przepisu określeniem podmiotu pokrzywdzonego w kodeksie postępowania karnego, poprzez przyjmowanie, że za niegodnego dziedziczenia w rozumieniu art. 928 § 1 pkt 1 k.c. mógłby być uznawany tylko ten, kto dopuścił się takiego przestępstwa, ze względu na które spadkodawca miałby status pokrzywdzonego w ujęciu art. 49 k.p.k.³⁴. Ponieważ na gruncie tego ostatniego przepisu, oczywiście jeśli chodzi o osoby fizyczne, bo tylko te wchodzi w grę w analizowanym kontekście (gdyż tylko po nich może odbywać się dziedziczenie, a zatem i tylko w odniesieniu do nich zasadne jest orzekanie o niegodności dziedziczenia po nich), pokrzywdzonymi są te z nich, których dobro

³² R. M. Paliwoda, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego-Izby Cywilnej...*, s. 656-659; J. Haberko, R. Zawadzki, *Prawnospadkowe konsekwencje...*, s. 36.

³³ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 6.11.2012 r., I ACa 1112/12 ([http://orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/content/\\$N/155000000000503_I_ACa_001112_2012_Uz_2012-11-27_001](http://orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/content/$N/155000000000503_I_ACa_001112_2012_Uz_2012-11-27_001)) (dostęp z dnia 29.3.2017 r.).

³⁴ Koncepcję taką zgłosił: R. M. Paliwoda, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego-Izby Cywilnej...*, s. 654. Powoływany akt prawny to ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz. 1749 ze zm.), powoływana dalej jako k.p.k.

prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo, może to rodzić obawy o to, czy tego typu interpretacja art. 928 § 1 pkt 1 k.c. przez pryzmat art. 49 k.p.k. nie doprowadzi do nadmiernego zawężenia sposobu rozumienia przesłanki niegodności dziedziczenia ustanowionej w pierwszym z tych przepisów. Co jeszcze bardziej istotne – byłoby to nieuzasadnione normatywnie, bowiem unormowania kodeksu cywilnego regulujące problematykę niegodności dziedziczenia nie posługują się pojęciem pokrzywdzonego ani nie odsyłają do odpowiedniego stosowania w tej kwestii przepisów kodeksu postępowania karnego. Z drugiej strony jako grożące zbyt szerokim sposobem rozumienia art. 928 § 1 pkt 1 k.c. postrzegać należy takie ujęcie, w myśl którego za prawnie relewantne na gruncie art. 928 § 1 pkt 1 KC uznać można także popełnienie przestępstwa nie tylko przeciwko spadkodawcy, lecz również przeciwko innej osobie, przy zastrzeżeniu, że jeżeli w takim przypadku przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa nie byłaby osoba lub mienie spadkodawcy lecz inna osoba lub jej mienie, wtedy sprawca będzie mógł zostać uznany za niegodnego dziedziczenia po spadkodawcy tylko wówczas, jeśli swoją świadomością obejmował ingerencję w prawnie chronione dobra spadkodawcy i co najmniej się na to godził³⁵. Przeciwno przyjęciu takiego poglądu bardzo silnie przemawia bowiem to, że ustawodawca w obrębie przepisów prawa spadkowego, wszędzie tam, gdzie chce uczynić prawnie relewantnym także działanie potencjalnego spadkobiercy podjęte przeciwko innej osobie niż spadkodawca, zwłaszcza osobie mu bliskiej, czyni to *expressis verbis*. Przykładowo jako podstawę do wydziedziczenia spadkobiercy w testamencie przez spadkodawcę ustawodawca zastrzegł dopuszczenie się przez spadkobiercę umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu, wolności lub rażącej obrazie czci niekoniecznie przeciwko spadkodawcy, wystarczy, że nastąpi to przeciwko jednej z najbliższych spadkodawcy osób (art. 1008 pkt 2 k.c.). Skoro w unormowaniu statuującym podstawę do orzeczenia o niegodności dziedziczenia ustawodawca wskazuje tylko na przypadek popełnienia przez spadkobiercę przestępstwa przeciwko spadkodawcy, natomiast już nie wspomina o przestępcstwie spadkobiercy skierowanym przeciwko najbliższemu spadkodawcy osobom, to uznać należy, że dopuszczenie się przez spadkobiercę nawet ciężkiego umyślnego przestępstwa przeciwko osobom najbliższym spadkodawcy nie uzasadnia *de lege lata* orzeczenia o niegodności dziedziczenia przez takiego spadkobiercę po tym spadkodawcy. Inna rzecz, że rozszerzenie podstaw do orzeczenia o niegodności dziedziczenia o takie przypadki jawi się jako rozwiązanie ze wszech miar pożądane, co zresztą nie jest odczuciem odosobnionym, zważywszy tego typu postulaty *de lege ferenda* zgłaszane w literaturze przedmiotu³⁶. Trudno bowiem uważać za sprawiedliwe i niegodzące w społeczne poczucie sprawiedliwości obowiązujące obecnie rozwiązania, które sprawiają, że np. jeśli spadkobierca zamordował żonę spadkodawcy, a niebawem

³⁵ M. Zelek, [w:] *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz. Art. 450-1088...*, s. 1463-1464.

³⁶ J. Zralek, *Niegodność dziedziczenia – uwagi de lege ferenda*, «Rejent» 2006, nr 2, s. 209-210.

po tym spadkodawca zmarł z przyczyn naturalnych nie zdążywszy wydziedziczyć tego spadkobiercy, to ten ostatni będzie dziedziczył po tym spadkodawcy.

5. Przestępstwo jako podstawa do orzeczenia o niegodności dziedziczenia a jako podstawa do wydziedziczenia. Wnioski de lege ferenda. Omawiana podstawa do orzeczenia niegodności dziedziczenia statuowana w art. 928 § 1 pkt 1 k.c., w myśl której orzeczenie o takiej niegodności uzasadnia dopuszczenie się przez spadkobiercę umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy, pozostaje w stosunku częściowego krzyżowania się z ustanowioną w art. 1008 pkt 2 k.c. podstawą do wydziedziczenia zstępnych, małżonka lub rodziców przez spadkodawcę z uwagi na dopuszczenie się przez którąś z tych osób, będącą uprawnioną do zachowku, umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu, wolności lub rażącej obrazie czci względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób.

Z uwagi na pozostawanie wspomnianych przesłanek zastosowania obu tych instytucji prawnych w takiej relacji w literaturze przedmiotu podniesiono onegdaj potrzebę likwidacji tej konkurencji stanów faktycznych uzasadniających ich wdrożenie³⁷. W zdecydowanie przeciwnym kierunku zmierzają natomiast podnoszone obecnie, sygnalizowane już powyżej koncepcje, by wśród przyczyn niegodności dziedziczenia dodać dopuszczenie się przez spadkobiercę także przestępstwa przeciwko osobie najbliższej dla spadkodawcy. Niemniej nie może ująć uwadze sprzeciw wobec tej ostatniej koncepcji, choć co ciekawe najczęściej motywowany dążeniem do zachowania odrębności instytucji niegodności dziedziczenia i wydziedziczenia³⁸.

Odnosząc się do tej problematyki przede wszystkim skonstatować należy, że samo zachowanie obu tych instytucji i ich odrębności od siebie wydaje się jak najbardziej uzasadnione. Wydziedziczenia dokonać może bowiem spadkodawca za życia, z przyczyn mu znanych. Natomiast uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia motywowane jest dążeniem do zapobieżenia dziedziczeniu po zmarłym w sytuacji, gdy otrzymanie przez daną osobę zasobów majątkowych po nim byłoby rażąco niedopuszczalne z przyczyn moralnych, choćby o przyczynach stanowiących niegodność dziedziczenia spadkodawca w ogóle za swego życia nie wiedział (np. otrucie zakończone zgonem spadkodawcy, gdy dopiero po czasie ustalony został sprawca) bądź w ogóle zaistniały już po jego śmierci (np. zniszczenie testamentu). Dlatego też o niegodności dziedziczenia sąd często będzie orzekał z przyczyn, na które spadkodawca nie ma szans zareagować (gdyż nie zdążył się o nich dowiedzieć za życia lub nastąpiły po jego śmierci), a najczęściej gdyby o nich wiedział to jego hipotetyczną wolą byłoby pozbawienie danej osoby dziedziczenia po sobie; po jego śmierci działanie w tym kierunku podejmuje sąd. Stąd nie wydaje się uzasadnione dążenie do takiego rozdzielania przesłanek niegodności dziedziczenia

³⁷ A. Kozaczka, *Z zagadnień niegodności dziedziczenia...*, s. 147.

³⁸ J. Wierciński, *O przestępstwie...*, s. 556.

czenia i wydziedziczenia, aby w żadnym przypadku nie pokrywały się ze sobą, bowiem nie znajduje to uzasadnienia aksjologicznego; wprost przeciwnie, częściowo powinny się ze sobą pokrywać, zwłaszcza co do czynów jednorazowych, takie jak umyślne przestępstwo skierowane przeciwko spadkodawcy – jeśli spadkodawca się o nim dowie za życia, to może wydziedziczyć spadkobiercę będącego sprawcą, jeśli natomiast nie lub przestępstwo to będzie skutkowało zgonem spadkodawcy – to na odpowiednią interwencję ma miejsce sąd na gruncie instytucji niegodności dziedziczenia. Na tym tle przychylić należy się do stanowiska, że art. 928 § 1 pkt 1 KC powinien zostać uzupełniony o przesłankę niegodności dziedziczenia w postaci dopuszczenia się przez spadkobiercę umyślnego ciężkiego przestępstwa przeciwko jednej z najbliższych spadkodawcy osób; będzie to współgrało z tym, że z tej przyczyny za życia spadkodawca może wydziedziczyć spadkobiercę (art. 1008 pkt 2 KC), a nadto nie sposób znaleźć racjonalnego wytłumaczenia, czemu już nie miałyby to stanowić przyczyny niegodności dziedziczenia. Trudno bowiem zakładać, że spadkodawca nie miałby nic przeciwko temu, by dziedziczył po nim np. morderca jego żony czy dziecka, nie jest to także możliwe do zaakceptowania ze społecznego i moralnego punktu widzenia, a jednak sytuacje takie *de lege lata* nie dają możliwości uznania takiego mordercy za niegodnego dziedziczenia po spadkodawcy, co z powyższych przyczyn wymaga pilnej interwencji ustawodawcy. Nie będzie tu skutecznym kontrargumentem to, że spadkodawca może po prostu taką osobę wydziedziczyć, już choćby z tego względu, że może nie wiedzieć, kto był sprawcą danego czynu (zostanie to ustalone już po śmierci spadkodawcy) bądź w ogóle zaistnieje on już po tym, jak spadkodawca umrze (jak już bowiem sygnalizowano, w świetle art. 928 KC odczytywanego w związku z art. 929 KC uznać należy, że do czynów uzasadniających uznanie spadkobiercy za niegodnego może dojść po śmierci spadkodawcy, a jedyne ograniczenie stanowią tu terminy z art. 929 KC; zresztą z natury rzeczy niektóre zdarzenia, np. skorzystanie z podrobionego testamentu celem uzyskania korzystnego dla siebie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, mogą zajść wyłącznie po śmierci spadkodawcy). Dlatego też nie można się zgodzić ze stanowiskiem J. Wiercińskiego, że przesłanka niegodności dziedziczenia z art. 928 § 1 pkt 1 KC nie powinna być rozszerzana o jakiegokolwiek przestępstwa przeciwko osobom najbliższym spadkodawcy, z uwagi na to, że na czyny niegodne wobec bliskich spadkodawca może sam zareagować³⁹. Jak bowiem przykładowo wskazano powyżej, może nie być w stanie zareagować, ponieważ sprawstwo danego czynu może nie zostać ustalone za jego życia, bądź do czynu może w ogóle dojść po jego śmierci. Chybiony jest także i inny podnoszony przez J. Wiercińskiego argument, jakoby nie należało czynu skierowanego przeciwko osobie najbliższej spadkodawcy dodać do przesłanek niegodności dziedziczenia po nim z tej przyczyny, że «wyrządzenie poważnej krzywdy, w tym nawet celowe morderstwo osoby najbliższej spadkodawcy, nie powoduje

³⁹ *Ibidem*, s. 563.

wzbogacenia tego, kto się takiego czynu dopuszcza»⁴⁰ (powołany autor eksponuje tu element braku bezpośredniego transferu majątku ze spadkodawcy na spadkobiercę). Takie bowiem jednopłaszczyznowe spojrzenie na omawiane przepisy jedynie przez pryzmat ekonomicznej analizy prawa traci z pola widzenia ich aksjologiczne, moralne i społeczne (w tym wychowawcze) znaczenie. Zresztą patrzenie na prawo w kontekście jego ekonomicznej analizy, choć mogące dostarczać wielu ciekawych spostrzeżeń, nie może być czynnikiem przesądzającym o rozwiązaniach prawnych, w grę wchodzi tu bowiem jeszcze cały szereg innych czynników.

Konkludując, należy się opowiedzieć za utrzymaniem odrębności instytucji niegodności dziedziczenia oraz wydziedziczenia, dopiero bowiem łączne ich funkcjonowanie tworzy komplementarną konstrukcję. Nadto zasadne jest postulowanie rozszerzania analizowanej w niniejszym artykule przesłanki niegodności dziedziczenia statuowanej w art. 928 § 1 pkt 1 k.c. w taki sposób, by obejmowała nie tylko jak dotychczas przypadki dopuszczenia się przez spadkobiercę umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy, lecz by stały się tu także prawnie relewantne przypadki dopuszczenia się przez spadkobiercę takich przestępstw przeciwko osobom temu spadkodawcy najbliższym.

Bibliografia

1. Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998.
2. Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959.
3. Haberko J., Zawadzki R., *Prawnospadkowe konsekwencje popelnienia przestępstwa*, «Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny» 2014, z. 1.
4. Hałas M., *Ukrycie testamentu jako przesłanka niegodności dziedziczenia*, «Przeгляд Sądowy» 2007, nr 11-12.
5. Kłak C. P., *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 14 kwietnia 2000 r. I ACa 262/00*, «Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych» 2005, nr 9.
6. Kozaczka A., *Z zagadnień niegodności dziedziczenia w polskim prawie spadkowym*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, red. W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek, Kraków-Warszawa 1964.
7. Kremis J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016.
8. Niezbecka E., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, t. IV, Spadki*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012.
9. Paliwoda R. M., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego-Izby Cywilnej z dnia 9 stycznia 2014 r., V CSK 109/13*, «Orzecznictwo Sądów Polskich» 2015, nr 4.
10. Pazdan M., [w:] *Kodeks cywilny, t. II. Komentarz do artykułów 450-1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011.
11. Piątowski J. S., Witczak H., Kawalko A., [w:] *System Prawa Prywatnego, t. 10, Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 566.

12. Skowrońska-Bocian E., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2005.
13. Szpunar A., *Z problematyki niegodności dziedziczenia*, «Nowe Prawo» 1981, nr 2.
14. Wierciński J., *O przestępstwie jako przyczynie niegodności dziedziczenia*, «Kwartalnik Prawa Prywatnego» 2010, z. 2.
15. Witczak H., *Przyczyny niegodności dziedziczenia (uwagi dotyczące art. 928 § 1 KC)*, «Studia Prawnicze KUL» 2008, nr 1.
16. Zelek M., [w:] *Kodeks cywilny, t. II, Komentarz. Art. 450-1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016.
17. Zralek J., *Niegodność dziedziczenia – uwagi de lege ferenda*, «Rejent» 2006, nr 2.

Резюме

Йоанна Кузьніцка-Суліковська
Вроцлавський університет

Вчинення злочину як причина усунення від права на спадкування в польському спадковому праві

У статті представлений науковий аналіз однієї з підстав для винесення рішення про усунення від права на спадкування спадкоємця від певного спадкодавця, а конкретніше: береться до уваги випадок, коли спадкоємець щодо спадкодавця вчиняє умисний тяжкий злочин (що дає підстави для визнання негідним спадкування згідно зі статтею 928 § 1 п. 1 ЦК). У польській системі права законодавець вичерпно визначає підстави для винесення рішення про усунення від спадкування. А тому детальне висвітлення цих підстав матиме важливе практичне значення, оскільки тягне за собою можливість суду винести рішення на підставі пред'явленого позову суб'єктом, який у цій справі має законну підставу, про те, що даний спадкоємець не може спадкувати від конкретного спадкодавця, в результаті чого ця особа вилучається із списку спадкоємців даного спадкодавця.

З тієї причини в статті детально проаналізовані поняття, що використовуються у наведеній нормі права. З огляду на те, що в польському Цивільному кодексі окремі використовувані в ньому терміни законодавець не уточнює, оскільки вони стосуються сфери кримінального права, зазначено, в якому обсязі потрібно використовувати наукові здобутки у сфері кримінального права, особливо в контексті визначення поняття злочину, і як на тлі аналізованої нормативності слід кваліфікувати стадії вчинення злочину і безпосереднє його вчинення, як і умисність дії спадкоємця.

У статті також приділено увагу необхідності індивідуальної оцінки судом кожного окремого випадку, тобто чи дана дія може бути кваліфікована як тяжкий злочин. При цьому подаються критерії, у тому числі і ті, які походять із винесених рішень, з чого чітко випливає, що згідно із принципом кваліфікована Карним кодексом як злочин дія відповідатиме критерію тяжкого умисного злочину згідно зі статтею 928 § 1 п. 1 ЦК. Тим не менше, визнаємо слушною висловлену колись у фаховій літературі думку, що особливі властивості даної дії та обставини, у яких вона вчинялася,

в окремих випадках можуть схилити до позиції, що скоєний проти спадкодавця злочин не повинен призводити до усунення спадкоємця, який скоїв злочин, від спадкування (негідним спадкоємства) від спадкодавця. У тексті звернено увагу також на досить поширену практику у винесенні рішень, згідно з якою як тяжкий умисний злочин за ст. 928 § 1 pkt 1 ЦК з урахуванням конкретних обставин даного випадку також можна кваліфікувати і проступки (як відомо, злочини згідно з польським Карним кодексом поділяються на злочини і проступки).

Показано, що найчастіше при винесенні рішень суду за вчинені злочини проти спадкодавця, юридично значимими на підставі 928 статті 1 § 1 п. ЦК вважаються протиправні діяння спрямовані проти спадкодавця, а саме: злочини проти життя і здоров'я, свободи, статевої свободи та статевої недоторканності, сім'ї та неповнолітніх, гідності особи та свободи особи. На цьому тлі відзначено цікаву нову тенденцію зараховувати до таких типів злочинів протиправні дії щодо майна, якщо ними завдано шкоду базовим засобам існування спадкодавця. Такий підхід нерідко піддається як критичній оцінці, особливо в судових рішеннях, у яких аргументується, що в 928 статті 1 § 1 п. ЦК йдеться про злочин проти спадкодавця, а отже проти його особи, так і схвальній оцінці, навіть до такої міри, що в літературі пропонується прийняти за юридично значимі всі види злочинів щодо майна, які не обов'язково завдають шкоди базовим засобам існування спадкодавця, а лише опосередковано спрямовані проти власності спадкодавця, у яких під прямою загрозою знаходиться майно. Саме цю проблематику дуже детально розглянуто в статті.

Автор не раз висловлює критичне ставлення до найбільш поширених поглядів щодо аналізованої проблематики, пропонуючи свою власну інтерпретацію законів. Насамкінець, піддано порівняльній характеристиці приклади скоєння злочину як причини для винесення судового рішення про усунення від права на спадкування (928 ст., 1 §, п. 1 ЦК.) із ситуаціями, які надають підстави до ексгердації (позбавлення спадщини) (1008 ст., п. 2 КЦ), оголошуючи на цім тлі постулати *de lege ferenda*.

Ключові слова: спадкування, усунення від права на спадкування, ситуація спадкоємця, злочин, усунення від права на спадкування та ексгердація.

Summary

Yoanna Kuzmicka-Sulikowska
University of Wrocław

Committing of a crime as a cause of unworthiness of inheritance under Polish inheritance law

The considerations conducted in this article are centered around the exact nature of one of the grounds for judging the unworthiness of inheritance by the heir after the particular deviator, namely around the case where the heir has intentionally committed a serious offense against the testator (which is a prerequisite for judging the inadmissibility of inheritance under Article 928 § 1 point 1 of the Polish Civil Code). The terms used in the above-

mentioned provision have been discussed in detail, including the extent to which the acquis of criminal law must be used here, especially in the context of the notion crime, its stadia and phenomena, as well as the intentional nature of the heirs actions. It has also been shown the need for an individual judgment in each case by the court whether the act can be classified as severe; the text comprises indications in this regard, including these flowing from the case law. To several of the above-mentioned aspects the author made some critical remarks, proposing her own interpretation of the discussed regulations. Finally, the case of committing an offense as a reason for the ruling on the unworthiness of inheritance (Article 928 § 1 point 1 of the Polish Civil Code) has been compared to situations where this constitutes a ground for disinheritance (Article 1008 point 2 of the Polish Civil Code). At this background some *de legeferenda* remarks have been made.

Keywords: inheritance, unworthiness of inheritance, heir situation, crime, unworthiness of inheritance against disinheritance.